

INNOVATSION TA'LIM PARADIGMALARNI TA'LIM JARAYONIGA INTEGRATSIYA QILISH MEXANIZMLARI

MATTIYEV MUROD SHAMSIYEVICH

Buxoro xalqaro universitet mustaqil tadqiqotchisi

Kirish. Soʻnggi yillarda global taʼlim tizimlarida modernizatsiya va raqamli transformatsiya jarayonlari taʼlim sifatini oshirish va oʻquvchilarning zamonaviy kompetensiyalarini shakllantirish maqsadida keng qoʻllanilmoqda. Umumiy oʻrta taʼlim maktablarida ushbu jarayonlar innovatsion taʼlim paradigmalarni tatbiq etishning asosiy omili sifatida qaraladi. Shu bilan birga, raqamli transformatsiya bir qator dolzarb muammolarni yuzaga chiqaradi, ular tizimli tarzda hal qilinmasa, taʼlim jarayonining samaradorligi pasayishi mumkin.

Pedagoglarning innovatsion metodlar boʻyicha yetarli tayyorgarlikka ega emasligi dolzarb muammo sifatida namoyon boʻladi. Koʻplab oʻqituvchilar anʼanaviy metodlar bilan ishlashga oʻrgangan boʻlib, raqamli platformalar, virtual laboratoriyalar, interaktiv darsliklar va loyiha asosida oʻqitish kabi yondashuvlarni samarali qoʻllay olmaydi. Bu esa innovatsion pedagogik paradigmalarni tatbiq etish jarayonini cheklaydi va oʻquv jarayonining sifatini toʻliq oshirishga toʻsqinlik qiladi.

Texnologik infratuzilma va resurslar bilan bogʻliq muammolar mavjud. Raqamli transformatsiyani amalga oshirish uchun internet tarmogʻi sifati, zamonaviy kompyuterlar, interaktiv doskalar va laboratoriyalar talab qilinadi. Afsuski, ayrim hududlarda ushbu resurslar yetarli emasligi pedagogik jarayonning samaradorligini sezilarli darajada pasaytiradi.

Oʻquv dasturlarining zamonaviy talablar bilan moslashmasligi muammo hisoblanadi. Koʻplab maktablarda oʻquv dasturlari anʼanaviy kontentga asoslangan boʻlib, STEAM/STEM yondashuvlari, loyiha asosida oʻqitish va tanqidiy fikrlash koʻnikmalarini rivojlantirish yetarlicha integratsiya qilinmagan. Natijada, oʻquvchilarning zamonaviy kompetensiyalari shakllanishi sekinlashadi. Shuningdek, oʻquvchilarning raqamli savodxonligi va motivatsiyasi ham raqamli transformatsiya jarayonining samaradorligiga taʼsir qiluvchi muhim omil hisoblanadi. Raqamli vositalarni samarali qoʻllash uchun oʻquvchilarning boshlangʻich texnologik koʻnikmalari yetarli boʻlishi, shuningdek, interaktiv taʼlim jarayonida faol ishtirok etish motivatsiyasi yuqori boʻlishi zarur.

Umumiy oʻrta taʼlimda modernizatsiya va raqamli transformatsiya jarayonlari taʼlim sifatini oshirish va oʻquvchilarning kompetensiyalarini rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Shu bilan birga, pedagogik tayyorgarlik, texnologik infratuzilma, oʻquv dasturlarining zamonaviy talablarga moslashuvi va oʻquvchilarning raqamli savodxonligi bilan bogʻliq muammolarni tizimli hal qilish zarur. Ushbu muammolarni bartaraf etish orqali innovatsion pedagogik paradigmalarni samarali integratsiya qilish va taʼlim jarayonini zamonaviylashtirish imkoniyati oshadi.

Zamonaviy taʼlim tizimida innovatsion pedagogik paradigmalarning tatbiqi oʻquv jarayonining samaradorligini oshirish, shaxsga yoʻnaltirilgan yondashuvni rivojlantirish va raqamli texnologiyalarni keng joriy etish bilan bogʻliq. Umumiy oʻrta taʼlim maktablarida ushbu paradigmalarni integratsiya qilish mexanizmlari bir nechta asosiy yoʻnalishda amalga oshiriladi.

Birinchi, faol oʻqitish metodlari - loyiha asosida darslar, muammoga yoʻnaltirilgan mashgʻulotlar va guruh ishlari - oʻquvchilarning ijodiy va tanqidiy fikrlash koʻnikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, bu metod oʻqituvchidan yuqori darajada tayyorgarlik va qoʻshimcha vaqt sarfini talab qiladi.

Ikkinchi, individual yondashuv mexanizmi har bir oʻquvchining qobiliyatlari va oʻrganish surʼatini hisobga olgan differentsiyalashgan topshiriqlarni oʻz ichiga oladi. Bu yondashuv oʻquvchilarning motivatsiyasini oshiradi, ammo keng miqyosda amalga oshirish resurs va vaqt jihatidan qiyinchilik tugʻdiradi.

Uchinchi, STEAM/STEM integratsiyasi innovatsion taʼlimning muhim komponenti boʻlib, fanlarni amaliy qoʻllash orqali muammolarni hal qilish va texnologik savodxonlikni rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, mexanizm yuqori texnologik va moliyaviy resurslarni talab qiladi hamda oʻqituvchilarning malakasini oshirishni shart qiladi.

Toʻrtinchi, raqamli taʼlim platformalari va interaktiv darsliklar pedagogik jarayonni elektron vositalar bilan boyitadi, masofaviy oʻqitish imkonini yaratadi va oʻquv jarayonini doimiy monitoring qilish imkonini beradi. Biroq, ular internet sifati va texnologik infratuzilma bilan cheklangan.

Shuningdek, pedagoglarni malaka oshirish va maktab ichki monitoring tizimi mexanizmlari taʼlim sifatini nazorat qilish va innovatsion metodlarni tizimli joriy etish imkonini beradi. Bu mexanizmlar muntazam moliyaviy va kadr resurslarini talab qiladi.

Oxirgi bosqichda, real pilot loyihalar (masalan, STEM yoki raqamli maktablar) yangi metodlarni sinash va eng samarali amaliyotlarni aniqlash imkonini beradi. Shu

bilan birga, ularni keng maktab tarmog'iga tatbiq etish uzoq muddat va qo'shimcha resurslarni talab qiladi.

Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, har bir mexanizmning o'ziga xos afzalliklari va cheklovlari mavjud bo'lib, innovatsion pedagogik paradigmalarni maktablarda samarali integratsiya qilish uchun ular bir-birini to'ldiradigan kompleks tizim sifatida tatbiq etilishi zarur. Shu tarzda, ta'lim jarayoni nafaqat o'quvchilarni bilim bilan ta'minlaydi, balki ularni ijodiy, analitik va texnologik kompetensiyalarga ega bo'lgan shaxslar sifatida shakllantirish imkonini beradi.

Zamonaviy ta'lim tizimida umumiy o'rta ta'lim maktablarini modernizatsiya qilish jarayoni ta'lim sifatini oshirish va o'quvchilarning raqamli, ijodiy hamda analitik kompetensiyalarini shakllantirishga qaratilgan. Ushbu jarayonni samarali tashkil etish uchun avvalo modernizatsiya mexanizmlarini aniqlash, ularning pedagogik va texnologik komponentlarini tahlil qilish, shuningdek, qiyosiy baholash orqali ularni optimallashtirish zarur.

Birinchiidan, pedagogik mexanizmlar ta'lim jarayonini modernizatsiya qilishda markaziy rol o'ynaydi. Ular orasida loyiha asosida o'qitish, muammoga yo'naltirilgan metodlar, STEAM/STEM yondashuvlari va interaktiv mashg'ulotlar mavjud. Ushbu metodlar o'quvchilarning tanqidiy fikrlash, ijodiy va mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, ularni tatbiq etish jarayonida o'qituvchining malakasi, tayyorgarligi va vaqt resurslari muhim rol o'ynaydi.

Ikkinchiidan, texnologik mexanizmlar ta'lim jarayoniga raqamli vositalarni joriy etish orqali pedagogik jarayonni optimallashtiradi. Elektron darsliklar, virtual laboratoriyalar, onlayn platformalar va multimediyaga kontentlari orqali o'quvchilarni amaliyot bilan bog'langan bilimga ega qilish mumkin. Biroq, ushbu mexanizmlarning samaradorligi infratuzilma sifati, texnologik resurslar va o'quvchilarning raqamli savodxonligiga bog'liq.

Uchinchiidan, tashkiliy mexanizmlar maktabda modernizatsiyani tizimli amalga oshirish imkonini beradi. Bu mexanizmlarga pedagoglarni malaka oshirish tizimi, maktab ichki monitoringi, innovatsion va pilot loyihalar kiradi. Ular orqali pedagogik metodlar va texnologiyalarni sinovdan o'tkazish, samaradorlikni baholash va eng yaxshi amaliyotlarni keng tatbiq etish mumkin bo'ladi.

Qiyosiy tahlil esa har bir mexanizmning afzalliklari va cheklovlarni aniqlashga xizmat qiladi. Masalan, pedagogik metodlar o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali bo'lsa-da, ularni keng tatbiq etish ko'p vaqt va tayyorgarlikni talab qiladi. Shu bilan birga, texnologik mexanizmlar interaktiv va amaliy o'qitishni

ta'minlansa ham, infratuzilma cheklovlari va texnik xatoliklarga bog'liq. Tashkiliy mexanizmlar esa tizimli joriy etish va nazorat imkoniyatini beradi, ammo doimiy moliyaviy va kadr resurslarini talab qiladi.

Shu tarzda, umumiy o'rta ta'lim maktablarida modernizatsiya mexanizmlarini aniqlash va ularni qiyosiy tahlil qilish orqali ta'lim jarayonini optimallashtirish mumkin. Mexanizmlarni kompleks tarzda integratsiya qilish o'quvchilarning zamonaviy kompetensiyalarini rivojlantirish, pedagogik jarayonni interaktivlashtirish va raqamli transformatsiyani samarali amalga oshirish imkonini beradi.

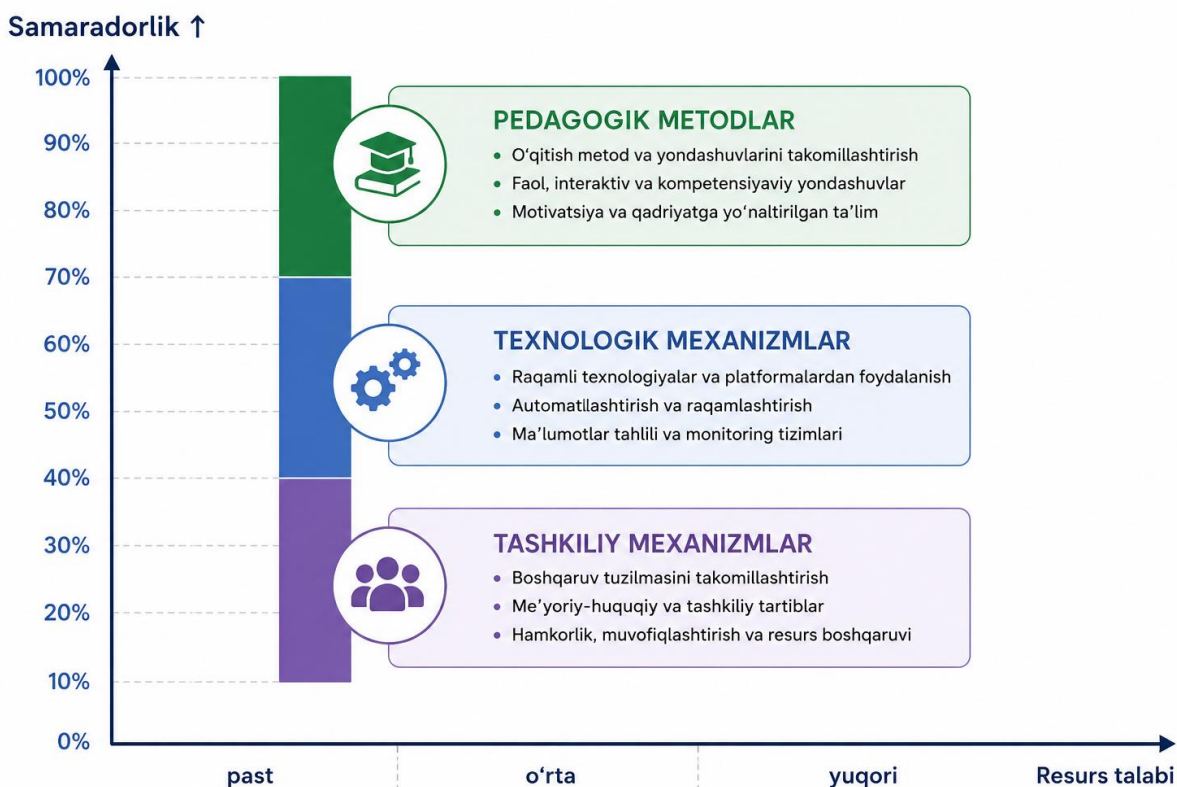
Umumiy o'rta ta'lim maktablarida modernizatsiya jarayoni ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarning ijodiy, tanqidiy va raqamli kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilgan. Ushbu jarayonni samarali amalga oshirish uchun avvalo pedagogik, texnologik va tashkiliy mexanizmlar aniqlanadi va ularni qiyosiy tahlil qilish orqali optimallashtirish zarur (1-rasm qarang).

1-rasm.

Umumiy o'rta ta'lim maktablarini modernizatsiya qilish mexanizmlari

Mexanizm turi	Tavsifi	Afzalliklari	Cheklovlari
Pedagogik metodlar	Loyiha asosida o'qitish, muammoga yo'naltirilgan metodlar, STEAM/STEM yondashuvlari	O'quvchilarning tanqidiy fikrlash, ijodiy va mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi	Ko'p vaqt va tayyorgarlik talab qiladi, barcha pedagoglar uchun mos emas
Texnologik mexanizmlar	Elektron darsliklar, virtual laboratoriyalar, raqamli platformalar	Ta'limni interaktivlashtiradi, amaliy ko'nikmalarni oshiradi	Infratuzilma va internet sifati bilan cheklangan, texnik xatoliklar mumkin
Tashkiliy mexanizmlar	Pedagoglarni malaka oshirish, maktab ichki monitoringi, pilot loyihalar	Innovatsion metodlarni tizimli joriy etish, eng yaxshi amaliyotlarni keng tatbiq etish	Doimiy moliyaviy va kadr resurslarini talab qiladi

Quyidagi diagrammada har bir mexanizmning samaradorlik va resurs talabi bo'yicha qiyosiy tahlili ko'rsatildi:

Mazkur diagrammada pedagogik metodlar eng yuqori samaradorlikka ega, ammo resurs talab qilishi ham yuqoriligi aks etgan. Texnologik mexanizmlar o'rta darajadagi samaradorlik va resurs talabiga ega. Tashkiliy mexanizmlar samaradorlik jihatidan pastroq, lekin tizimli joriy etish imkonini beradi. Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, umumiy o'rta ta'lim maktablarida modernizatsiya mexanizmlarini kompleks tarzda integratsiya qilish eng optimal yechim hisoblanadi. Pedagogik, texnologik va tashkiliy mexanizmlarning uyg'unligi ta'lim jarayonini optimallashtirish, o'quvchilarning zamonaviy kompetensiyalarini rivojlantirish va innovatsion pedagogik paradigmalarni samarali tatbiq etish imkonini beradi.

Boshlang'ich ta'lim bosqichi – o'quvchilarning asosiy bilim, ko'nikma va shaxsiy kompetensiyalarini shakllantirishdagi eng muhim davr hisoblanadi. Shu sababli Milliy o'quv dastur innovatsion pedagogik paradigmalarni tatbiq etish orqali ta'lim jarayonini yanada samarali qilishga yo'naltirilgan. Jumladan, 2 -rasmga qarang.

Innovatsion paradigmalarning asosiy xususiyati

Faol va interaktiv metodlar

Raqamli va multimediya vositalari

Integratsiyalashgan fan yondashuvi

Individual yondashuv

2-rasm. Milliy o‘quv dastur innovatsion ta’lim paradigmalarini tatbiq etish mazmuni

Innovatsion paradigmalarning asosiy xususiyati – shaxsga yo‘naltirilgan va faol o‘qitish metodlarini joriy etishdir. Boshlang‘ich sinfda bu quyidagi shakllarda amalga oshiriladi:

Faol va interaktiv metodlar – o‘quvchilar dars jarayonida faqat bilim qabul qiluvchi sifatida emas, balki loyiha va guruh ishlarida ishtirok etuvchi sifatida jalb qilinadi. Bu tanqidiy fikrlash, ijodiy va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Raqamli va multimediya vositalari – elektron darsliklar, interaktiv taxtalar, animatsiyalar va raqamli platformalar yordamida o‘quv materiallari vizual tarzda taqdim etiladi. Bu o‘quvchilarning diqqatini jalb qilish va mavzuni tezroq o‘zlashtirish imkonini beradi.

Integratsiyalashgan fan yondashuvi – fanlararo bog‘lanish (masalan, matematika va tabiatshunoslikni birlashtirish) orqali amaliy ko‘nikmalar shakllantiriladi. Shu bilan birga, o‘quvchilarda ilmiy tafakkur va muammolarni tanqidiy yondashish qobiliyati rivojlantiriladi.

Individual yondashuv – Milliy o‘quv dasturida har bir o‘quvchining qobiliyati, o‘rganish sur‘ati va qiziqishlariga moslashgan topshiriqlar joriy etiladi. Bu motivatsiyani oshiradi va shaxsiy rivojlanishga hissa qo‘shadi.

Shuningdek, innovatsion paradigmalardan foydalanish jarayoni doimiy pedagogik kuzatish va baholash bilan bog‘liq. O‘qituvchi o‘quvchilarning bilim va ko‘nikmalarini elektron testlar, portfoliolar va interaktiv baholash vositalari orqali muntazam nazorat

qiladi. Bu jarayon pedagogga darslarni individual va guruh bo'yicha optimallashtirish imkonini beradi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinf Milliy o'quv dasturida innovatsion ta'lim paradigmalari o'quvchilarning shaxsiy qobiliyatlarini rivojlantirish, ta'lim jarayonini interaktivlashtirish va raqamli savodxonligini oshirish uchun asosiy vosita sifatida xizmat qiladi. Shu tarzda, o'quvchilar o'z bilimlarini mustahkamlash bilan birga, ijodiy va amaliy ko'nikmalarga ega bo'lishadi.

Foydalanish uchun asosiy adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. UNESCO. **Reimagining Our Futures Together: A New Social Contract for Education.** – Paris: UNESCO, 2021.
3. OECD. **OECD Learning Compass 2030.** – Paris: OECD, 2019.
4. World Bank. **World Development Report 2018: Learning to Realize Education's Promise.** – Washington, DC: World Bank, 2018.
5. Беспалко В.Р. **Слагаемые педагогической технологии.** – Москва: Педагогика, 1989.
6. Saidahmedov N.S. **Yangi pedagogik texnologiyalar.** – Toshkent: Moliya, 2003.
7. Tolipov O'.Q., Usmonboyeva M. **Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari.** – Toshkent: Fan, 2006.
8. Muslimov N.A., Usmonboyeva M.H., Sayfurov D.M., To'rayev A.B. **Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari.** – Toshkent: Sano-standart, 2015.